

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Соціальний туризм — це подорожі, що субсидуються із джерел позабюджетного фінансування та за рахунок коштів, що виділяються з державного бюджету на соціальні потреби; громадський рух учасників соціального туризму; професійна діяльність з формування, просування та реалізації соціального туристського продукту. Метою соціального туризму є не отримання прибутку, а підтримка людей з низьким рівнем доходу для реалізації їхнього права на відпочинок. Концепція соціального туризму побудована за трьома принципами:

- забезпечення відпочинку всіх і кожного члена суспільства шляхом широкого залучення до сфери туризму людей з низьким рівнем доходів;
- субсидування туризму для малозабезпечених;
- активна участь центральних урядових, муніципальних, суспільних і комерційних структур в його розвитку.

Розвиток туризму в Україні суттєво впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, і є одним із найбільш перспективних напрямків структурної перебудови економіки.

В період економічних негараздів саме туризм може дати можливість багатьом країнам перебороти або ж істотно пом'якшити економічну кризу, підтягнути всі інші галузі економіки. Туристська галузь України завдяки багатим природним, історико-культурним, трудовим ресурсам цілком може претендувати на чільні позиції в економіці держави. Але для цього їй необхідна державна підтримка, визнання її пріоритетною не на словах, а на ділі. Гасло Всесвітньої Туристської Організації «Де розвивається туризм, відступає бідність» є актуальним для нашої держави. На сьогоднішній день послугами туристських фірм в Україні користується лише 8% населення держави. Інша частина населення або організовує свій відпочинок самотужки, або в силу соціально-економічних причин взагалі не має можливості повноцінного відпочинку і оздоровлення. Це «електоральне поле» так званого соціального туризму. З урахуванням багатьох соціальних показників життя населення України розвиток соціального туризму в нашій державі є надзвичайно важливим і актуальним.

Аналіз попередніх досліджень. З позицій соціально-економічної географії відповідних цільових досліджень соціального туризму досі не проводилось. Загальні питання територіальної організації туризму розглядали вітчизняні вчені М.П. Крачило, О.О. Бейдик, В.К. Бабарицька, О.О. Любіцева, О.М. Ігнатенко, І.Т. Твердохлебов, М.В. Багров, Л.О. Багорова, В.М. Шумський, І.Ф. Карташевська, І.М. Яковенко.

Проблеми управління туристичною галуззю в Україні досліджували науковці І.Гортенко [4], В.Гуляєв [5], В.Євдокименко [6], В.Кифяк [7], В.Мацала [8], Н.Кабушин [9], Ю.Лебединський [10].

Зокрема, І.Гортенко розглядає соціальні аспекти управління розвитку туризму в СРСР, Ю.Лебединський досліджує механізми управління Зеленим туризмом у сільській місцевості, В.Кияк досліджує питання особливостей управління рекреаційно-туристичною сферою в Україні.

В Законі України «Про туризм» про соціальний туризм навіть і не згадується. І лише в Стратегії розвитку туризму і курортів, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6.08.08 за № 1088–р, серед основних напрямів реалізації Стратегії вказується – «розробити механізм державної підтримки впровадження туристичного продукту соціального характеру».

У зв'язку з цим, набули актуальності вивчення та аналіз сучасного стану соціального туризму в Україні, розробка соціально-географічної моделі функціонування і розвитку цього сегмента туристської галузі. Актуальність розробки даної теми впливає з недостатнього наукового обґрунтування цього виду рекреаційної діяльності, необхідності забезпечення теоретичними і практичними дослідженнями організацію і розвиток соціального туризму у відповідності з вимогами сьогодення, розробки методичних положень та прогнозування розвитку соціального туризму в нашій країні.

Мета. Метою роботи є дослідження проблем розвитку соціального туризму, розгляд існуючих сегментів соціального туризму в Україні, визначення проблем та перспектив розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною метою соціального туризму є подорожі і відпочинок соціально вразливих верств населення для відновлення працездатності, фізичних і моральних сил. У Манільській декларації вказується, що «соціальний туризм – це ціль, до якої суспільство повинне прагнути в інтересах менш забезпечених громадян» [2].

На сучасному етапі концепція соціального туризму базується на трьох основних принципах 1) забезпечення відпочинком і оздоровленням кожного члена суспільства шляхом залучення в середовище туризму людей з низьким рівнем доходів;

2) субсидювання туристських поїздок незаможних громадян;

3) участь державних і суспільних структур у розвитку туризму.

Дана концепція реалізована на практиці у багатьох високорозвинених країнах світу, а саме в Швейцарії, Німеччині, Франції з використанням так званих відпускних чеків. В Російській Федерації до Державної Думи вже внесений і активно обговорюється законопроект «Про соціальний туризм». У нашій же державі до розуміння необхідності розвитку соціального туризму ще тільки підходять. І завдання науковців активно піднімати це питання і довести його до найвищого законодавчого рівня.

У радянський період практично весь туризм можна було вважати соціальним, тому що більше 70% вартості путівок оплачувалися профспілками, молодіжними структурами, державними підприємствами. На сьогоднішній день його частка є незначною, мало хто з наших громадян можуть виділити кошти з сімейного бюджету на поїздки по країні, тим більше за її межі.

Дискусійним серед фахівців є питання – які види слід відносити до категорії соціального туризму? Найпростіше визначитися за соціально-віковою ознакою. Це, насамперед, дитячо-юнацький туризм, молодіжний (студентський) туризм, туризм людей похилого віку, туризм інвалідів. За мотиваційною ознакою до категорії соціального туризму, на нашу думку, слід віднести спортивний туризм, зелений (сільський туризм), екологічний туризм, а також всі інші види туризму для вищезазначених соціально-вікових категорій.

Проаналізуємо сегментацію соціального туризму в незалежній Україні. Суспільно важливим і пріоритетним для держави є дитячо-юнацький туризм. Дитячо-юнацький туризм, орієнтований на соціально важливу категорію нашого суспільства – підростаюче покоління – посідає особливе місце в системі рекреаційно-туристської діяльності. У першу чергу він покликаний сприяти вихованню та освіті підростаючого покоління засобами туристсько-краєзнавчої діяльності, формуванню всебічно розвиненої особистості. Дуже важливою є медико-біологічна функція дитячо-юнацького туризму, яка полягає в оздоровленні молоді. При розумній організації дитячо-юнацький туризм може дати відчутний економічний ефект. Різними формами туристсько-краєзнавчої роботи в Україні охоплено більше 1 млн. 250 тисяч дітей, що становить менше 20% від загальної кількості учнів. У позашкільних навчальних закладах туристського напрямку щорічно займаються майже 530 тисяч учнів. З 1988 до 2008 року кількість закладів дитячо-юнацького туризму зросла в 3,5 рази, притому, що система дорослого туризму за цей період зазнала втрат. Зараз в системі дитячо-юнацького туризму працює 108 позашкільних

навчальних закладів у всіх регіонах України. Однак наведені кількісні показники, коли у сферу туристсько-краєзнавчої діяльності залучається лише кожна п'ята дитина, говорять про великий невикористаний потенціал цієї системи.

Система молодіжного (студентського) туризму в Україні не сформована. Міністерство освіти і науки України своїм наказом доручило розвивати студентський туризм центрам туризму і краєзнавства учнівської молоді. Однак дієвих кроків в цьому напрямку не зроблено. В розвинених країнах світу успішно діє система дешевих студентських закладів розміщення – хостелів – яка в Україні тільки формується. Тому для розбудови системи молодіжного (студентського) туризму в Україні необхідно зробити дуже багато, адже всюди в світі студентська молодь є найбільш подорожуючим сегментом туристського загалу.

Щодо розвитку туризму людей похилого віку (туризму «сеньйорів»), туризму інвалідів то ці види соціального туризму в нашій країні практично не розвиваються. Натомість у високорозвинених країнах подорожі людей похилого віку є масовими і надзвичайно популярними і конкурують з молодіжними подорожами. Інваліди в нашій країні вправі розраховувати лише на достатньо обмежене санаторно-курортне лікування, що ж до туристського обслуговування інвалідів то туристські заклади, заклади гостинності, транспортна інфраструктура до цього не готові.

Розвитком спортивного туризму в Україні займається Федерація спортивного туризму України, яка має територіальні осередки в усіх областях нашої держави, АР Крим, містах Києві та Севастополі. Зараз в лавах Федерації нараховується більше 14 тис. туристів-спортсменів.

Головна особливість спортивного туризму полягає в тому, що він, не потребує відносно великих матеріальних видатків, так як, по-перше, розвивається в існуючому навколишньому природному середовищі і не вимагає значних капіталовкладень для підготовки та проведення туристсько-спортивних масових заходів та зведення спеціальних споруд для їх проведення, по-друге, матеріально-технічне та організаційне забезпечення зазначених заходів у значній мірі здійснюється силами та засобами самих туристів. Розвиваючись на межі спорту й активного дозвілля в природному середовищі, спортивний туризм сприяє розвитку внутрішнього туризму шляхом пропаганди відносно дешевого і, водночас, ефективного відпочинку, що в умовах невисоких матеріальних прибутків значної частини населення країни надає йому соціально-пріоритетного значення для відповідних державних, громадських та комерційних організацій. Зменшення вартості оздоровлення та відпочинку завдяки використанню елементів і засобів спортивного туризму й мінімізації видатків на матеріально-технічну інфраструктуру такого відпочинку по відношенню до вартості відпочинку за традиційними організаційними формами робить його соціально доступним та економічно привабливим для населення нашої країни, економічно вигідним для організаторів.

Зелений (сільський) туризм в Україні знаходиться на стадії формування. Віднесення його до категорії соціального є дещо парадоксальним, адже це, як правило, відбувається за фактом кінцевого споживання турпродукту. В даному ж випадку соціально важливим для держави є продуцент турпродукту – сільське населення. Адже зелений туризм розвиває місцеву економіку, сприяє підвищенню зайнятості населення, створенню нових робочих місць на селі. Слід відзначити, що сільський туризм – це мабуть єдина туристська галузь, яка не потребує інвестицій, додаткових капіталовкладень і може приносити суттєвий прибуток тим, хто ним займається.

Організація зеленого (сільського) туризму, як свідчить досвід європейських країн, сприяє ефективному господарюванню, покращенню благоустрою та санітарного стану населених пунктів, зокрема садиб селян, об'єктів соціальної сфери на селі та туристських об'єктів. При цьому підвищується зайнятість сільського населення, відроджуються народні промисли, зростає виробництво.

Розвиток екологічного туризму в нашій державі сприятиме створенню освітніх екологічних програм для широкого загалу населення, розробці туристських маршрутів для організованих туристських груп територіями національних природних та регіональних ландшафтних парків, заповідними територіями з метою збереження природного середовища.

Чомусь вважається, що кошти на розвиток соціального туризму повинна виділяти держава. Справа в тому, що у держави на це не має коштів, а втім такі бюджетні витрати майже не потрібні. Помилково перекидати фінансування соціального туризму повністю на плечі держави. У всьому світі він самофінансується та ще й суттєво поповнює державну скарбницю. Світовий досвід підтверджує, що масовість соціального туризму перекидає його дешевизну сумарним припливом та швидким обертотом живих грошей, що збільшує зайнятість, інвестиції в туризм безпосередньо на місцях, а разом з тим і податкові надходження. Завдяки туризму в усьому світі країни багатіють, хоч самі в нього жодної копійки не вкладають – лише підтримують грамотною, перш за все законодавчо вивірною політикою.

Висновки. Таким чином, сучасні економічні і соціальні передумови, що склалися в Україні, сформували суспільне замовлення на розвиток системи соціального туризму. Тому наступним кроком повинно стати прийняття Закону України «Про соціальний туризм». Адже в нинішніх умовах, в існуючому нормативно-правовому полі соціальний туризм ефективно розвиватися не в змозі.

З метою підтримки та розвитку соціального туризму, його більшої доступності для слабозахищених соціальних груп населення держава повинна законодавчо передбачити для підприємств, закладів та громадян, що займаються розвитком соціального туризму, ряд переваг. Серед них:

- при ліцензуванні у сфері соціального туризму ліцензійний збір не утримувати;
- введення пільгової шкали оподаткування на послуги, що надаються закладами соціального туризму по оздоровленню, туристсько-екскурсійному обслуговуванню, виготовленню та прокату туристського спорядження, а також по податках на майно закладів соціального туризму, на утримання
 - о'єктів соціально-культурної сфери;
 - звільнення від оподаткування земель, що зайняті об'єктами соціального туризму;
- при наданні туристських послуг соціального характеру (в системі дитячо-юнацького туризму, туризму людей похилого віку та туризму інвалідів будь-яких послуг) податок на додаткову вартість на туристський продукт перетворювати в соціальну туристську ренту, що не підлягає оподаткуванню, та повністю спрямовується на підтримку та розвиток соціального туризму;
- здійснення безкоштовної цільової сертифікації;
- звільнення освітніх закладів, що готують фахівців соціального туризму, від податку на майно, податку на утримання житлового фонду та об'єктів соціально-культурної сфери;
- звільнення від оподаткування добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, в тому числі іноземних, на підтримку соціального туризму;
- встановлення пільгового проїзду для організованих дитячо-юнацьких та студентських туристських груп упродовж усього року.

Джерелами фінансування та матеріальної підтримки соціального туризму, крім бюджетних коштів, можуть бути: кошти, отримані в результаті туристської та іншої діяльності закладів соціального туризму, платежі у вигляді соціальної туристської ренти, добровільні внески юридичних та фізичних осіб, в тому числі іноземних, на підтримку соціального туризму. Соціальна туристська рента може утворюватися при наданні туристських послуг шляхом перетворення податку на додану вартість на соціальний туристський продукт у джерело самофінансування соціального туризму, що не підлягає оподаткуванню. Рентні відрахування можуть перерозподілятися між закладами

соціального туризму, органами виконавчої влади місцевого та обласного рівня та загальнодержавним органом управління соціальним туризмом, який необхідно створити. Тому ще одним наступним кроком повинно стати прийняття Закону України “Про соціальну туристську ренту”.

Запровадження механізму туристської ренти, яка є формою реалізації права власності на туристські ресурси, дозволить отримати додаткове джерело фінансування розвитку соціального туризму, а чіткий розподіл прав власності між органами влади та закладами соціального туризму – реально визначити соціальний зміст туристської ренти, її соціальну орієнтованість.

Враховуючи високу соціальну значущість змістовного відпочинку та повноцінного оздоровлення соціально вразливих верств населення, заклади соціального туризму повинні вирішувати ці питання першочергово у тісній взаємодії з органами місцевої влади. Лише створена в державі система соціального туризму на сучасному етапі здатна дати повноцінний туристський продукт, який би задовольняв потреби учнівської та студентської молоді, людей пенсійного віку, інвалідів та інших соціально вразливих верств населення у відпочинку, оздоровленні, пізнанні навколишнього світу.

Анотація

Необхідною умовою розвитку соціального туризму визнано системний підхід, що передбачає формування відповідної системи розвитку соціальної галузі туризму як складової загальної системи туристичної справи. Систематизовано погляди науковців на зміст та складові системи розвитку соціального туризму. Сучасні економічні і соціальні передумови, що склалися в Україні, сформували суспільне замовлення на розвиток системи соціального туризму. Тому наступним кроком повинно стати прийняття Закону України «Про соціальний туризм». Адже в нинішніх умовах, в існуючому нормативно-правовому полі соціальний туризм ефективно розвиватися не в змозі.

Ключові слова: соціальний туризм, організаційний механізм туризму, ринок туристичних послуг, функції туризму, інфраструктура соціального туризму, конкурентоспроможність країни, природно-ресурсний потенціал, культурна спадщина, безпека.

Аннотация

Сегодня все больше внимания уделяется развитию социального туризма, ведь именно туризм может дать возможность преодолеть или существенно смягчить экономический кризис, подтянуть все другие отрасли экономики. При этом особое внимание следует уделять развитию туристических путешествий страной. Современные экономические и социальные предпосылки, сложившиеся в Украине, сформировали общественный заказ на развитие системы социального туризма. Поэтому следующим шагом должно стать принятие Закона Украины «О социальном туризме». Ведь в нынешних условиях, в существующем нормативно-правовом поле социальный туризм эффективно развиваться не в состоянии.

Ключевые слова: социальный туризм, организационный механизм туризма, рынок туристических услуг, функции туризма, инфраструктура социального туризма, конкурентоспособность страны, природно-ресурсный потенциал, культурное наследие, безопасность.

Summary

Today, more attention is paid to the development of tourism, because tourism can provide an opportunity to overcome or substantially mitigate the economic crisis, tighten all the other sectors of the economy. Special attention should be paid to the development of tourist travel country. Current economic and social conditions prevailing in Ukraine, formed a social order for the development of social tourism. So the next step would be the adoption of the Law of Ukraine

"On the social sciences." Indeed, in the present context, the existing regulatory and legal framework to effectively develop social tourism can not.

Keywords: social sciences, organizational mechanism tourism, tourism market, tourism functions, the infrastructure of tourism, competitiveness, natural resource potential, cultural heritage, security.

Список використаної літератури:

1. Державна програма розвитку туризму на 2002 – 2014 роки // Офіційний вісник України. – 2014. – №18. – С. 144 – 154.
2. Закон України «Про курорти» // Відомості Верховної Ради. – 2013. – №50. – С. 435.
3. Закон України «Про туризм» від 19.09.95 №324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 31. – Ст. 241. – С. 705 – 717.
4. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: Зб. нормативно-правових актів / Під заг. ред. проф. В.К. Федорченка. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 640 с.
5. Про основні напрямки розвитку туризму в Україні: Указ Президента України від 10. 08. 1999. № 973/99 // Урядовий кур'єр. – 1999. – 29 вересня .
6. Туристична діяльність в Україні: нормативно-правове регулювання / Роїна О.М. (2-е вид., змін та доп.). – К.: КНТ, 2013. – 464 с.

УДК: 338.48

Саламатіна С. Є.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ: СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах глобальних перебудов і переорієнтації галузей економіки важливим є зростання потреб і мотивів людей до туристичної діяльності. Туризм як галузь економіки поступово займає лідерські позиції в багатьох країнах світу, а також і в Україні. Але для ефективного функціонування цієї галузі народного господарства слід розробити ефективні механізми його діяльності, які в Україні мають перші кроки реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження питань, які пов'язані з державною політикою розвитку туризму, зробили такі вчені та фахівці як А. Ю. Александрова, В. О. Алексуніна, А. М. Бабашкіна, І. Т. Балабанов, О. О. Бейдик, В. С. Боголюбов, С. О. Бистров, Д. Л. Вилоух, Л. І. Гонтаржевська, П. В. Гудзь, Ю. П. Гуменюк, В. Ф. Данильчук, Л. П. Дядечко, М. І. Кабушкін, В. О. Квартальнов, В. Ф. Кифяк, О. О. Любіцева, М. П. Мальська, Д. М. Стеченко та інші науковці.

Наукові роботи цих учених створили теоретичні та практичні засади туристичної діяльності, а також державної політики розвитку туризму як галузі національного господарства.

Водночас, коло проблем, які пов'язані зі створенням та реалізацією державної політики розвитку туризму як галузі національного господарства, яка орієнтована на вирішення загальноекономічних та соціальних питань, на наш погляд, не знайшли належного відображення в науковій літературі.

Формулювання завдання дослідження. Невирішеним залишається питання вдосконалення державної політики та стратегії розвитку туризму в Україні на основі